

Міністерство внутрішніх справ України

ВІСНИК

Одеського інституту
внутрішніх справ

1'2003

О д е с а
Одеський юридичний інститут
Національного університету внутрішніх справ
2003

Вісник Одеського інституту внутрішніх справ • № 1 • 2003

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Цоквартальник

Виходить з 1997 р.

Головний редактор:

Думко Ф. К., кандидат педагогічних наук

Заступник головного редактора:

Погрібний О. О., доктор юридичних наук

Відповідальний секретар:

Ісаснко М. М., кандидат педагогічних наук

Редакційна колегія:

Бандурка О. М., доктор юридичних наук

Бахін В. П., доктор юридичних наук.

Берlach А. І., доктор юридичних наук

Богущ А. М., доктор педагогічних наук

Буркінський Б. В., доктор економічних наук

Гонтар О. В., доктор історичних наук

Долженков О. Ф., доктор юридичних наук

Карпова Е. Е., доктор педагогічних наук

Кириченко І. Г., кандидат юридичних наук

Ківалов С. В., доктор юридичних наук

Козаченко І. П., доктор юридичних наук

Крижанівський А. Ф., кандидат юридичних наук

Друкується за рішенням

Вченої ради

Одеського юридичного

інституту НУВС

Протокол № 7 від

20.03.2003 р.

Курлянд З. Н., доктор педагогічних наук

Лисиченко В. К., доктор юридичних наук

Мархель І. І., доктор педагогічних наук

Меркулова В. О., кандидат юридичних наук

Орзих М. П., доктор юридичних наук

Редькін О. С., доктор економічних наук

Скрипнюк О. В., доктор юридичних наук

Супрун В. П., доктор економічних наук

Харичков С. К., доктор економічних наук

Хмелюк Р. І., доктор педагогічних наук

Шутов М. І., доктор економічних наук

Ярмак Х. П., кандидат юридичних наук

Журнал зареєстровано Мінінформом України.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу інформації:

Серія KB № 2378 від 04.02.1997 р.

ЗАСНОВНИК:

Одеський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ

Журнал входить до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (юридичні, економічні та педагогічні науки)

Адреса редакції:

Україна, 65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1

Тел. (0482) 22-03-25, 28-28-84

Друковані матеріали виражають позицію авторів, яка не завжди поділяється редакційною колегією. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів або осіб, що його подали.

При передруку матеріалів посилання на Вісник ОІВС обов'язкове.

Здано у виробництво 05.06.2003. Підписано до друку 05.06.2003. Формат 70х108 1/16
Папір офсетний. Гарнітура "Times". Ум. друк. арк. 17,33. Тираж 300 прим. Зам № 37/03

Видавництво Одеського юридичного інституту НУВС
65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1

Наукове видання

Вісник Одеського інституту внутрішніх справ
1'2003

© Одеський юридичний
інститут НУВС, 2003

Г. В. Лаврик

ЗМІНА ПРАВОВОЇ ФОРМИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІСЛЯ ЖОВТНЕВОГО ПЕРЕВОРОТУ І СТАНОВИЩЕ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ (1917-1921 рр.)

В основі об'єктивного оцінювання значущості конституційно-правового регулювання свободи віросповідання та релігійних відносин перших років радянської влади лежить ставлення до нього, як до здійснюваного державою за допомогою юридичних засобів владного впливу, котрий, знаменуючи корінні зміни попередніх державно-церковних стосунків, замикав собою черговий цикл причин та наслідків і породжував нову систему причинно-наслідкових зв'язків. "Збірником головних норм звичаєвого державного права" називав Конституцію РСФРР та Декларацію прав трудящого та експлуатованого народу 1918 р. український правознавець, дослідник процесу творення революційного радянського права О.О.Малиновський із огляду на те, що вони відповідали "давній правосвідомості трудящого народу", тобто "революційній правосвідомості", яка "не з неба впала в момент революції, а довго-довго утворювалася під впливом різноманітних умов життя ще перед революцією" [1, С.3-4].

Ця особливість вищезгаданих документів була властива всьому революційному законодавству про релігійні культу, яке постало, з одного боку, як результат колективної та індивідуальної реакції на факти переслідувань, насилля щодо віруючих, інакочергових, невіруючих, що мали місце протягом історії релігійно-диференційованого суспільства в системі відносин "держава-релігія", "церква-людина", а з другого боку, — як важливий принцип розв'язання цих проблем, а також як правова гарантія унеможливлення сваволі, примусу у справах совісті.

Слід зауважити, що чи не найскладнішим завданням було запровадження цього принципу у пролетарській державі, де "влада практично з самого початку, — як відзначав один із служителів культу, котрий жовтень 1917 р. і наступні місяці зустрів в Україні, — не лише ухилялася від підтримки релігії, але й вступила з нею в боротьбу там, де були або тільки підозрювалися за релігійною діяльністю політичні мотиви" [2, С.38]. Ще до формального прийняття законодавчого акту про відокремлення церкви від держави помітним було прагнення з боку держави до обмеження сфери діяльності релігійних інституцій задоволенням релігійних потреб населення. Тим більше, що воно, у більшості своїй православне, на той час досить однозначно виявляло свою волю щодо економічного боку церковного питання. Церковно-парафіяльне майно, як-то: храми, богослужбові предмети, будівлі, призначені для проживання священників, — все це з 1917 року в революційному порядку переходило від колишніх відомств православного віровизнання та їхніх представників (єпископів, благочинних, настоятелів храмів) до парафій. Останні здійснювали управління цим майном через церковні ради, до складу яких уходили уповноважені парафіянами представники.

Тож до певної міри ст.13 декрету Раднаркому РСФРР "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 23 січня 1918 р., якою все майно існуючих у Росії церковних і релігійних громад оголошувалося народним добром, відображала реальну ситуацію. Зайвим видавалося віруючим і поло-

ження цієї статті про те, що "будинки і предмети, призначені спеціально для богослужбових цілей" за особливими постановами місцевої або центральної державної влади переходять "в безплатне користування відповідних релігійних громад" [3, С.197].

У 1923 р. професор Петербурзької духовної академії, редактор офіційного органу реорганізованого Синоду газети "Церковно-Общественный Вестник" Б.В.Тітлінов, аналізуючи цитоване положення вказаного декрету, "розраджував" віруючих поясненнями того, що "це була свого роду конфіскація церковного майна, бо церква вже перестала бути його власником і не могла ним розпоряджатися. Навпаки, держава, як новий власник, отримувала юридичне право, у випадку потреби розпоряджатися церковним майном". "Церква була поставлена на один рівень з іншими власниками, і тільки продовжував він — правда йшлося і про предмети культу. Але для революційної держави предмети культу мало чим відрізнялися, наприклад, від знаряддя виробництва" [4, С.5,6].

Підставою для цього, на думку Б.В.Тітлінова, котрий на той час був одним із найактивніших учасників обновленського церковного руху, послужила ідея народного суверенітету, покладена в основу декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви". "Революція проголосила народ власником і розпорядником усього народного надбання. Цим поняттям поглинулася як приватна власність, так і суспільна, і якщо були зроблені ті чи інші відступи від загального правила, то саме правило зберігало всю силу" [4, С.6], — писав він.

Наступного 1924 р. націоналізацію церковного майна, заборону церковним релігійним громадам володіти власністю, позбавлення їх прав юридичної особи Б.В.Тітлінов розглядав як не характерні для декрету Раднарком РСФРР від 23 січня 1918 р. "обмеження" [5, С.115]. Їхнє джерело він убачав у "прямолинійності соціалістичного характеру Радянської державності". Осмислюючи тенденції до "суто юридичного обмеження для церковних і релігійних громад, що позбавляло їх принципового права на "юридичну особу" і володіння майном хоча б у межах дозволених юридичним законодавством", відомий релігійний і громадський діяч губився в здогадах і припускав, що можливо, ці "обмеження" були продиктовані "спеціальними міркуваннями революційної влади щодо релігійних установ" [5, С.116].

Водночас Б.В.Тітлінов переймався тим, що в декреті "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" "не встановлювалося ніякого моменту між старим і новим способом існування церкви", і поспішав визначитися з порядком і способами подальшого самостійного існування РПЦ в суспільстві. Так, згідно з його економічною програмою, кошти в розмірі 35 млн крб., які церква щорічно мала отримувати від держави, православне населення могло вносити на користь релігійних установ самостійно, оскільки в перерахунку на кожного віруючого ця сума складала близько 30 коп. Варто лише було створити апарат для збирання коштів на зразок державного [5, С.142].

Ця програма виявилась досить популярною і серед ієрархів православної церкви та лідерів інших конфесійних угруповань, котрі після перемоги збройного повстання в Петрограді межу радикальних перетворень суспільст-

твореннях доводилось одночасно вирішувати і завдання буржуазно-демократичної революції. Це стосувалося і практики реального забезпечення відокремлення церкви від держави. "Тепер уряд робітників і селян, — як повідомалось у 1918 р. у виданні ВЦВК РСФРР, — позбавив попівську братію державного утримання. Церква стає приватною організацією, а віра приватною справою віруючих людей. Уряду церква не потрібна для агітації своїх мас, — для цього є багато інших організацій. Віруючі повинні утримувати церкву за свій рахунок" [6, С.15]. (Отже можна б здогадуватися, що церкву все-таки вважали за установу з ієрархічною побудовою, яка могла б існувати і без того, щоб бути пов'язаною з державою. Тільки ця церква мала б бути визнаною за повноправну установу, а не за об'єднання на зразок приватних спортивних, механічних та інших гуртків.)

Але саме звучання пізніших законодавчих актів, конче необхідних для забезпечення на практиці правового становища релігійних організацій, визначеного декретом Раднаркому РСФРР "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 23 січня 1918 р., засвідчувало готовність органів радянської влади зруйнувати ієрархічну церковну організацію шляхом створення великої кількості не пов'язаних між собою релігійних товариств. Так, інструкція Наркомату юстиції РСФРР "Про порядок проведення в життя декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", прийнята 24 серпня 1918 р., складалася з 35 статей, поділених на шість частин: ст.1-3 про церковні і релігійні товариства; ст.4-15 про устаткування, призначене для справи релігійних церемоній; ст.16-25 про інше майно; ст.26-28 про книги і продовжень; ст.29-32 про релігійні обряди і звичаї; ст.33-35 про навчання релігій. Як додаток до інструкції був поданий залучений зразок "договору", що мали укладати віруючі з місцевими радами про безкоштовне користування богослужбовими домами, тобто церквами (він складався з 13 пунктів) [7, С.21-27].

Загалом це мали бути "групи віруючих", що являли собою тільки сукупність окремих громадян, які перебували в юридичних стосунках з місцевими радами робітничих і селянських депутатів, а не якусь окрему організацію.

Тут ми маємо множинну участь окремих громадян поряд один з одним в юридичному розумінні, що виникло в результаті угоди, укладеної цими громадянами з органами управління, — пояснювали пізніше теоретики радянського права. — Їх об'єднує тільки одне — спільна участь у договорі; права і зв'язки з використання й управління культовим майном належать не групі, а такій, не об'єднанню осіб, які уклали договір, а кожній окремій особі, котра бере участь у договорі; ніякого організаційного зв'язку між особами, які уклали договір, і зв'язку цих осіб з іншими парафіянами, а також об'єднань окремих груп між собою інструкція НКЮ від 24 серпня 1918 р. не передбачала" [8, С.704].

Хоча на початку офіційного обговорення декрету Раднаркому РСФРР "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" захищався дещо інший, як здавалося, досить принциповий підхід до облаштування церковно-парафіяльного життя в країні, що обіцяв стати досить принциповим. "За новим

відокремлюється від держави, тобто від політичного союзу усіх громадян" [9, С.6].

Водночас РПЦ, яка зареєструватися в органах радянської влади не могла навіть в інтересах самозбереження, оскільки це суперечило б її канонічним постановам робила все, щоб захистити, нехай і в дещо видозмінених формах, свою давню структуру. Варто лише уявити яку небезпеку для останньої та її соборності в собі утворення конгломерату Православних Церков в українських епархіях, котрі ще довго після національно-демократичних суспільних рухів 1917 р. залишалися складовою частиною єдиного тіла РПЦ [10, С.296], поява та розвиток демократичного (обновленського) церковного руху [11] чи "короткочасне" прихильне ставлення радянської влади до протестантських конфесій [12].

Узятися за цю справу і сподіватися на її успішне вирішення церковній більшості значною мірою дозволяв саме фактичний стан "старих церковних організацій", на якому позначилася законодавча неврегульованість їх становища, принципів утворення та організації. Приміром, декретом Раднаркому РСФРР "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" встановлювалося, що "всі церковні і релігійні громади підлягають загальним положенням про приватні товариства і спілки..." [3, С.197]. Однак до 3 серпня 1922 р. в країні, як відомо, ніяких "загальних положень", тобто законів про приватні товариства, які не мали на меті отримання прибутку, не було (3 серпня 1922 р. був затверджений декрет про порядок реєстрації товариств, а 10 серпня 1922 р. — інструкція ВЦВК з того ж предмету; на підставі цих актів 15 квітня 1923 року Наркоматом внутрішніх справ і Наркоматом юстиції РСФРР була видана особлива інструкція про порядок реєстрації релігійних товариств і видання дозволів на скликання з'їздів таких [13, С.95, 97, 102]. Відтак центральні і місцеві адміністративні органи не здійснювали реєстраційних і контрольних функцій стосовно церковних організацій, діяльність яких нерідко "вислизала" з-під "нормального" адміністративного нагляду.

У нових політичних умовах "старі" церковні організації продовжували існувати "по-старому". "Російська революційна влада виконувала лише теоретично принцип розмежування церковності і державності: відокремивши юридично церкву, державна влада залишила церковний уряд в тім складі, який утворився до революції, з приміткою державних функцій, в дійсності, фактично не було виконано розділу влади чисто церковно-християнської та політичної, хоч революційна влада і одмежовувалася од церковної влади [4, С.6]", — читаємо в одному із перших пореволюційних українських видань. "Хоч на Україні не було прийнято відділення церкви од держави, — зауважував його автор, — силою інерції уряд церкви йшов за керуванням з московського центру. Крім чисто політичного елементу, який виявляється в будіванні абсолютизму і в підготовці анексії України Москвою, церковний уряд на Україні виступає і як сила соціальна [14, С.6,10]".

"Щоб церква не була органом політичного і соціального поневолення народу, од її правительства, од церковного уряду повинні бути одібрані елементи державного та економічного панування, і церква повинна стати тільки громадським

на українських землях, які з проголошенням України 12(25) грудня 1917 р. Всеукраїнському з'їзді Рад Республікою Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів потрапляли під владу червоних російських військ. З початку 1919 р. для врегулювання складних проблем у церковній царині тут мали користуватися положення законів і постанов Раднаркому РСФРР. Вони виразились у законі Раднаркому РСФРР "Про свободу совісті, церковні та релігійні громади" ("Декреті про відокремлення церкви від держави і школи від церкви") від 23 січня 1918 р., що набув чинності в Україні з січня 1919 р., і стали нормами українського радянського права.

Декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 19 січня 1919 р., в основу якого було покладено декрет Раднаркому РСФРР від 23 січня 1918 р., за виключенням частини 2 пункту 12 про позбавлення церковних і релігійних громад прав юридичної особи, встановлювалося, що всі церковні і релігійні громади надалі підлягатимуть загальним положенням про приватні громади і спілки і не користуватимуться жодними перевагами або субсидіями ні від держави, ні від місцевих, автономних або самоврядувальних закладів [3, С.204]. Діяльність центральних закладів духовного відомства православної церкви та його місцевих адміністрацій і господарських органів в Україні офіційно припинялася.

Однією із перших тут було ліквідовано Київську духовну консисторію. У лютого 1919 р. Київський губвиконком запровадив посаду "комісара по ліквідації Київської духовної консисторії". Останній невдовзі взяв на облік майно церков і монастирів колишньої Київської єпархії, наглядав і здійснював контроль за господарською діяльністю монастирів, розташованих в межах міста Києва, насамперед Києво-Печерської Лаври. Після організації відповідного технічного апарату ці функції взяла на себе спеціальна комісія, пізніше підвідділ по ліквідації майна релігійних установ (Поліру), створена при колегії соціального забезпечення Київського губвиконкому 13 березня 1919 р. [15].

Ліквідація консисторії безпосередньо полягала в упорядкуванні, підготовці передачі до архіву, крім "клірових відомостей", листування з різними інстанціями, указів Священного Синоду та ще близько 48 000 справ консисторії. Цю роботу проводили працівники архівної частини ліквідаційної канцелярії М.Д.Соколов, А.Г.Купов, Я.К.Гримальський, Д.П.Чернявський, Д.Г.Савченко, П.І.Славінський, М.І.Михайловський, Д.І.Відсінський. Протягом двох років вони виконували функції пізніше створеного при адміністративному відділі губвиконкому підвідділу запису актів громадського стану, найчастіше збираючи різного роду довідки та посвідчення [16].

Щоб "зробити неможливими безконтрольні видатки та зловживання" з майна релігійних установ, комісар з ліквідації Київської духовної консисторії Віроня відразу ж видав цілу низку наказів. Наказ від 21 лютого 1919 р. забороняв духовний собор Лаври, настоятелів та правління міських монастирів не пізніше 24 лютого цього року подати відомості про монастирські земельні капітали і поточні дахунки в банках, про кошти, які є в касах Лав-

омити цього комісара про розміри капіталу, розміщених у банках та в інших касах, надіслати звіти про надходження та витрати за минулий 1918 р. та за січень-лютий 1919 р. тощо [17].

Накази аналогічного змісту отримали єпархіальний святий завод, єпархіальна лавка при ньому, комітет з утворення страхового капіталу та правління єпархіальної каси.

За виконанням наказів і розпоряджень щодо контролю над господарством церков та монастирів стежила господарча частина ліквідаційної канцелярії тимчасово утворена з колишніх службовців консисторії М.О.Фреймана, Г.Г.Кончевського, М.Г.Боряковського, М.М.Золотова та М.С.Павлова. Їхніми зусиллями було підраховано консисторську касу. На 1 березня 1919 р. вона налічувала 169 620 крб. 42 коп. Саме тоді за наказом комісара з ліквідації колишнього Міністерства Ісповідань Г.Мазуркевича від 27 лютого 1919 р. було ліквідовано Київську духовну консисторію [16, С.18].

Ліквідація духовних консисторій як адміністративних органів православної церкви та інших єпархіальних закладів здійснювалася в Україні протягом 1919 — 1920 років на основі спеціальних постанов губернських виконкомів, адміністративних розпоряджень Наркоматів юстиції та внутрішніх справ УСРР. Так, Харківську Єпархіальну Раду було ліквідовано за дорученням губвиконкому членом Раднарсуду тов. Крутовим 3 березня 1921 р. [19, С.58; 20, 250], а Одеську Єпархіальну Раду було закрито губернською ліквідаційною комісією по відокремленню церкви від держави у грудні 1921 року за звинуваченням у контрреволюційній діяльності, оскільки та продовжувала розглядати справи про розлучення і виконувати пов'язані з цим пошукові функції [21].

Маємо не забувати, що навесні-влітку 1920 р. на звільнених від більшовиків територіях України свою організаційну роботу в царині зруйнованого ними церковного життя здійснювало Міністерство ісповідань Української Народної Республіки. Ним чимало зусиль було тоді докладено для якнайшвидшого впровадження в життя схваленого Радою Народних Міністрів 2 липня 1920 р. “Закону про скасування Духовних Консисторій і Єпархіальних Рад, про передачу функцій і прав їх Єпархіальним Церковним Радам” [22, С.131-137]. За повідомленням В.Біднова, замість духовних консисторій Єпархіальні Церковні Ради тоді було утворено у Києві та Кам'янець-Подільську [23].

За своєю спрямованістю заходи органів радянської влади по припиненню діяльності центральних закладів духовного відомства православної церкви в українських єпархіях не відповідали положенням Конституції УСРР 1919 р. про “забезпечення за працюючими дійсної свободи совісті” шляхом відокремлення церкви від держави на засадах, визначених у декреті Тимчасового робітничо-селянського уряду України “Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви”. “У межах республіки забороняється видавати будь-які місцеві закони або постанови, які б утискали або обмежували волю сумління, або встановлювали будь-які переваги та привілеї на підставі віросповідної приналежності громадян”, — говорилося в ст.2-й цього декрету. А у ст. 3-й : “Кожний громадянин може сповідати будь-яку релігію або не сповідати

...релігійних обрядів... не порушено...
...співробітників... на права громадян Радянської Республіки...
...[3, С.203-204]

Реалізація цих принципових положень у Радянській Україні 20-их років і наступного періоду вимагала чітко продуманої релігійної політики та надзвичайної наполегливості, обережності і диференційованого підходу до справи фактичного відокремлення церкви від держави, що не відразу збагнули керівники республіки.

Навряд чи отримання конкретної інформації про церковні справи за межами держави, зокрема у регіонах колишньої Російської імперії, могло бути достатньою підставою для рішення про невнесення в український декрет частини 2 пункту 12 декрету Раднаркому РСФРР від 23 січня 1918 р., котра повбавляла церковні і релігійні громади прав юридичної особи. Швидше з огляду на досвід законодавчої практики УСРР і РСФРР з питання відокремлення церкви від держави і школи від церкви було ліквідовано цю єдину відмінність українського декрету. Раднарком УСРР в серпні 1920 року постановив доповнити його відповідним положенням [24, С.636].

Відтоді прирівняні до приватних товариств і спілок релігійні або церковні громади в Україні, як і в Росії, позбавлялися прав юридичної особи. Згідно ст.13 інструкції Народного комісаріату юстиції, Наркомату внутрішніх справ і Наркомату освіти УСРР щодо застосування законоположень про відокремлення церкви від держави і школи від церкви від 10 листопада 1920 р. та пізніших роз'яснень поняття релігійних і церковних громад включало: 1) церкви: православна, старообрядська, католицька всіх обрядів, вірмено-григоріянська, протестанська і віровизнання: іудейське, магометанське, буддиське, ламаїстське тощо; 2) усі інші окремі релігійні громади, що утворилися для виконання будь-якого культу, як перед, так і після видання декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви; 3) усі товариства, що обмежують коло своїх членів виключно особами одної віри і, хоч би під виглядом добродійних, освітніх та інших цілей мають на меті безпосередньо допомагати і підтримувати будь-який релігійний культ у формі утримання служників культу і т. ін. [19, С.6, 25, 110].

З огляду на "нежитість релігійних вірувань, особливо в середовищі селян", на передбачених державою умовах передавалися у користування віруючим цих церковних і релігійних громад храми, костели, кірхи, синагоги, молитовні приміщення з призначеними для виконання релігійними обрядів речами. Вони разом з іншим майном релігійних установ, що не мало безпосереднього відношення до богослужіння, ст.12 декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 19 січня 1919 р. оголошувалися народною власністю з тим, "щоб повернути УСРР награвоване у робітників і у селян за царизму майно, щоб позбавити церкву джерела нетрудового прибутку, щоб примусити духовенство працювати і заробляти собі хліб особистою працею, а не експлуатацією вірувань" [26, С.386]. (Власне, одним із наступних кроків, зроблених радянською владою на шляху до вирішення цього завдання, стало позбавлення церковних і релігійних громад, які вже втратили права юридичної особи, "особливих прав і переваг", що раніше належали церквам, вірам і

танцювати приміщення, зайнятих їх хазяїнами особами, від виключених розквартирування, і зникнення духовних осіб від виконання громадських повинностей їх було відмінено ст. 12 відомої нам інструкції Наркомату юстиції, Наркомату внутрішніх справ, Наркомату освіти УСРР від 10 листопада 1920 р.).

На перший погляд, передача державної власності в користування релігійних і церковних громад видається звичайною формальністю. Насправді звернення до зміни власника, вже само по собі важливою і вирішальною зміною було пов'язане з почвою у групи віруючих, так званої "двадцятки", низки обов'язків перед державою. (Необхідна кількість місцевих жителів, яким передавалося відповідне майно, визначалася місцевими радами робітничих і селянських депутатів, але не повинна була перевищувати 20-ти осіб).

Підписуючи з уповноваженим відповідною радою робітничих і селянських депутатів представником договір про безстрокове, безкоштовне користування культовою будівлею (з богослужбовими предметами), вони зобов'язувалися дбати про цілісність і незайманість довіреного їй майна, заносити новоотримані предмети культу до опису, ремонтувати й охороняти майно за власні кошти, використовувати його виключно для задоволення культових потреб. У небогослужбовий час члени церковної чи релігійної громади повинні були допускати уповноважених владою осіб до перевірки й огляду майна. У разі виявлення розтрата чи пошкоджень майна віруючі, відшкодувавши збитки, негайно повертали його державі. У випадку, коли бажаючих взяти молитовне приміщення та предмети культу на цих умовах не знаходилося, місцевий виконавчий комітет або міська рада отримували право тричі помістити публікацію про це в місцевих газетах та вивісити відповідне оголошення на дверях храму. Якщо протягом місяця храм не переходив у користування певної церковної чи релігійної громади, його використовували для громадських потреб, а богослужбове майно передавалося до спеціальних сховищ республіки [19, С. 6-7].

Необхідні для укладення договору такого змісту та виконання його умов кошти віруючим дозволялося збирати, "влаштовуючи добровільні складчини". Разом з тим їм заборонялося проводити примусові збори на покриття видатків, пов'язаних з утриманням молитовного будинку та культового майна, а також застосовувати щодо осіб, які не сплачували тих чи інших "складок" на церковні потреби, жодних засобів впливу, окрім виключення зі складу членів релігійної громади рішенням двох третин її членів.

Але до таких кроків церковні і релігійні громади вдавалися рідко. Цілком очевидним для їхніх членів було те, що селяни перш ніж отримати право робити добровільні складчини на утримання храмів, причесту, мали сплатити на вимогу органів радянської влади продуктовий податок, місцеві податки на утримання шкіл, лікарень тощо. Селянам в одному з видань агітаційно-пропагандистського відділу Харківського губкому КП(б)У, 1923 р. настійно радили утримувати в кожній волості одного-двох агрономів, котрі б допомагали їм "освоювати виробничий сільсько-господарський процес". Найбіднішим із селян тут нагадували, що, утримуючи в кожній волості кількох священиків, ті "затемнюють свою класову самосвідомість, протидіють своєму духовному розкріпаченню, затримують підняття сільського господарст-

освітні, духовно-моральні характеристики, виключно як паразитична група, близька до екзистенціалізму, бо не витворює жодних реальних цінностей, не бере-бо участі у виробництві і живих, присвоюючи собі продукти чужої праці" [27, с. 4, 7].

Таке ставлення церкви і служителів культу в державі зумовлювалося змінами загальної структури правового механізму і політичного режиму в країні. Перехід влади до нових політичних сил тут супроводжувався запереченням буржуазних державно-правових засад. Останні уявлялися як знаряддя поневолення і пригноблення одним економічно пануючим класом іншого, позбавленого власності і політичної влади. Подібне ставлення спостерігалось і до юридичного регулювання відносин майнового характеру.

Нова влада окрита політичними міркуваннями, удавалася до численних спроб запровадження радикальних заходів з ліквідації історично безперспективних власників, в тому числі і РПЦ та інших конфесій. "Ми бачимо, — говорилося 10 квітня 1921 року в офіційному органі Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК), газеті "Вісті ВУЦВК", — що класова резолюція розв'язала базу політичного впливу церкви, але щоб оволоділа вона народними масами в широкому розумінні, щоб комуністам більше вірили, як попам, до цього ми не дійшли. Там, де ми говоримо робочому і селянинові бери попівське добро, не плати йому за похорони, не дай себе дурити за життя солодкими мріями по смерті, там вони вірять нам і слухають наших рад, але як вже сказати, що святе письмо це така сама книга, як кожна друга, і що Ісус Христос зі становища імперіалістичної влади старинного Риму був бунтівником, якого треба було засудити на смерть (бо говорив, що не римський Цезарь є бог, а є другий, якого ніхто не бачив, але який є), і що це є вповні природна подія — тим вам не вірять" [28].

Активне втручання держави в майнову сферу релігійних установ, яка традиційно вважалася шантованою від зовнішніх впливів, різного роду юридичних обмежень мала своїм логічним завершенням позбавлення їх правоздатності як абсолютної цінності. Стосовно релігійних установ вона мала, так би мовити, делегований характер, оскільки передавалася державою окремим віруючим, котрі перебували з нею в договірних відносинах. За своїм спрямуванням це нововведення було протилежне тенденціям до організаційного та матеріального зміцнення Церкви в Україні.

Література

1. Малиновський С. *Резолюційне звичаєве право*. — К.: Всеукраїнська Академія Наук, 1928. — 302 с.
2. Марцинковский Ф. *Записки верующего. Из истории религиозного движения в Советской России (1917-1923)*. — Прага, 1929. — 324 с.
3. *Про релігію, атеїстичне виховання*. Збірник документів і матеріалів. (Упорядник Б.О.Тобочник і Р.С.Приходько). — К.: Політвидав України, 1979. — 260 с.
4. Титлинов Б. *Наша церква*. — М.: Петроград, 1923. — 84 с.
5. Титлинов Б.В. *Церковь во время революции*. — П.: Былое, 1924. — 196 с.
6. Глебов Н. *Наш основной закон. Разъяснение конституции Российской Социалистической Федеративной Советской Республики*. — М.: Изд.ВЦИК, 1918 — 48 с.
7. *Сборник указаний и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства*. — М., 1918 — №52. — Ст.685.

8. Колесников А. Религиозные общества // Энциклопедия государства и права. — М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
9. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
10. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
11. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
12. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
13. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
14. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
15. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
16. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
17. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
18. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
19. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
20. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
21. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
22. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
23. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
24. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
25. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
26. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
27. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.
28. М.: Изд-во Комм. Академии, 1925-27. — С.702-708.

<i>Піскун С. М.</i>	
МЕЖІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОСТІ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ.....	4
<i>Негодченко О. В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВІНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ.....	4
<i>Ортинський В. Л., Шелехов А. О.</i>	
ПОНЯТТЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ОСНОВНІ ВИМОГИ, ЩО ПРЕД'ЯВЛЯЮТЬСЯ ДО НЕЇ.....	18
<i>Онїщенко Н. М.</i>	
ПРАВОВА СИСТЕМА ЯК НОРМАТИВНА ОСНОВА СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ.....	17
<i>Тіпкан В. А.</i>	
ТЕОРІЯ КРИЗ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ РОЛІ БІФУРКАЦІЙ В ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	23
<i>Грохольський В. Л.</i>	
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	31
<i>Шиманський Ф. В.</i>	
КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	37
<i>Саакян М. Б.</i>	
ОПЕРАЦІЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ФУНКЦІЙ.....	41
<i>Мукоїда Р. В.</i>	
БОРОТЬБА ІНТЕРПОЛУ З НАРКОБІЗНЕСОМ ТА ТЕРОРИЗМОМ.....	47
<i>Клюс В. В., Поляков Є. В.</i>	
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОВЕДЕННЯ ВИНИ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН. ПОВ'ЯЗАНИЙ З ПОРУШЕННЯМ ПОРЯДКУ ЗАНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	52
<i>Задирако К. С.</i>	
НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЧИННИК РИНКОВИХ ВІДНОСИН – ВІЛЬНА ПРАВОВА ОСОБИСТІСТЬ.....	58
<i>Резніченко С. В.</i>	
ПОНЯТТЯ ФРАНЧАЙЗИНГУ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	69
<i>Кострицький І. Л.</i>	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШАХРАЙСТВА З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ ТА СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМ.....	73
<i>Бондар Л. О.</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ.....	77
<i>Ільїна О. В.</i>	
УКРАЇНСЬКА СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ОЗОнового ШАРУ.....	84

Міжкокіна Н. В.	ПРОБЛЕМА ПЕРЕРИЗНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.....
Савур Б. С.	ІНСТИТУТ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У ЗВИЧАЄВМУ ПРАВІ УКРАЇНИ (географія питання).....
Шинько П. М.	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОНУРУШЕНЬ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ.....
Шинько Л. О.	СИСТЕМА ПОКАРАНЬ У РАБОВЛАСНИЦЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....
Шмидт В. М.	ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ОРГАНИ В УКРАЇНІ ДОБИ ПІДОВСЬКО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....
Шевлячук В. Н.	ЧАС ЗБОРІВ СТАРШИНСЬКИХ РАД В УКРАЇНІ В XVII — XVIII ст. ст.....
Лаврик Г. В.	ЗМІНА ПРАВОВОЇ ФОРМИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІСЛЯ ЖОВТНЕВОГО ПЕРЕВОРУ І СТАНОВИЩЕ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ (1917 – 1921 рр.).....
Кузьменко В. Б.	НАЦІОНАЛЬНІ КАМЕРИ НАРОДНОГО СУДУ УКРАЇНСЬКОЇ СРР У 20-Х рр. ХХ ст.....
Маміч І. В., Ярмак Х. П.	ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....
Притченко Р. С.	РОЗ'ЯСНЕННЯ ЗАКОНУ ВИЩИМИ СУДОВИМИ ОРГАНАМИ.....
Берназ В. Д.	РЕФЛЕКСИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ.....
Цимбал П. В., Чигрина Г. Л.	ПОКАЗАННЯ СВІДКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ.....
Мілашевич А. В.	ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОДЕСЬКИМ МОРСЬКИМ ТОРГОВЕЛЬНИМ ПОРТОМ ПРИ СТВОРЕННІ СЕЗ “ПОРТО-ФРАНКО”.....
Странт М. М.	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “БІЖЕНЕЦЬ”.....
Палько В. І.	ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИДВОРЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ.....
Балобанов О. О.	ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА.....
Жуковська Ж. О.	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ.....
Погорецький М. А.	ПРАВОВА ОЦІНКА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО МІСТИТЬ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ.....
Михайлов М. А.	НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ.....

<i>Гурджі Ю. О.</i> ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСОБИ, ВЗЯТОЇ ПІД ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	197
<i>Меркулова В. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЖІНКАМ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИН, ПОКАРАНЬ, АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ.....	203
<i>Комаха В. О., Солтанова Т. Б.</i> ПЕРШІ ВІТЧИЗНЯНІ СУДОВО-ФОТОГРАФІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ.....	208
<i>Дідик М. М.</i> МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДНК-АНАЛІЗУ В МІГРАЦІЙНІЙ СЛУЖБІ.....	213
<i>Дяченко Н. М.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МІКРОСАТЕЛІТНИХ STR-ЛОКУСІВ ГЕНОМА ЛЮДИНИ У ДНК-АНАЛІЗІ З МЕТОЮ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ.....	214
<i>Аркуша Л. І., Долженков О. Ф., Погрібний С. О.</i> ІННОВАЦІЙНА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ.....	219

ПЕДАГОГІКА

<i>Листопад О. А., Писаренко Л. М.</i> НАВЧАЛЬНИЙ КУРС “СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА” В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ.....	223
<i>Гончар Т. О.</i> ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	226

ЕКОНОМІКА

<i>Нечипорук Л. В.</i> ФУНКЦІЇ СТРАХУВАННЯ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ.....	231
<i>Сичук О. Й.</i> ОСНОВНІ ФОРМИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	235

<i>НАШІ АВТОРИ</i>	238
--------------------------	-----